

ФУНКЦІОНУВАННЯ МОРФЕМ В СУМ. МОРФЕМА /МОРФ /АЛОМОРФ

МОРФЕМА - найменша значуща частина слова, структурна його частина.

МОРФ - конкретна реалізація морфеми, її звукове вираження в мовленні, конкретний виразник / маніфестант/ тієї чи іншої морфеми у складі конкретної словоформи: *сад, саджати, садівник, сидіти, сів, сіла, садок, сядь, сиджу.....*

Розрізняють 2 типи морфів:

1) морфи, вживання яких обумовлено певними фонетичними законами - аломорфи, або фонетичні варіанти морфем.

До них належать:

а) ті фонетичні закони, які наз-ся історичними. Вони легко сприймаються мовцями і, як правило, фіксуються орфографією: *друг - друзі; нога - нозі; муха - мусі;*

б) ті фонетичні зміни, які є наслідком дії сучасних фонетичних законів і не фіксуються на письмі: *дуби - дубіти - задубіти [б'];* *надрізати-надлити-надписати-надкусити /над- : нат-/*, тобто при вимові!!!.

2) Ті морфи, які можуть взаємозамінюватися у будь-яких умовах, наз-ють **варіантами морфеми**, або **морфологічно зумовленими аломорфами**: *батьку - батькові; сину - синові*. Для зручності обидва типи наз. **аломорфами**. Хоч частина мовознавців розрізняє поняття **аломорф** і **варіант морфеми**.

ОМОНІМІЯ, СИНОНІМІЯ, АНТОНІМІЯ МОРФЕМ
- мовні явища, властиві не лише словам, а й морфемам /кореневим, афіксальним /.

ОМОНІМІЧНІ м. / оморфи / - м., які мають однаковий звуковий склад, але різне значення. **ОМОН-МИ** м.б. : **а) кореневі** **ВОД** - 1) вода, водний, водяний, підводний, 2) водити, приводити, переводити.....; **ДРУГА** 1) числ. , 2) імен.; **КУП** - 1) купити, 2) купати; **БУД** - 1) будити, 2) будувати; **б) афіксальні /суфікси, префікси, флексії/** : **-ЕЦЬ** - 1) хлопець, боєць, 2) різець, зубець; **-К-/а/** 1) ніжка, ручка, 2) студентка, лікарка, **-ИК** - фізик, столик; **НАД-** 1) різати, 2) писати ; **-А** - 1) вода, земля, 2) староста, 3) міста, 4) студента, 5) була, 6) восьма., 7) гарна, 8) задумлива; **-И-** 1) бери, 2) хати, 3) верби....

СИНОНІМІЧНІ - м., які мають різний звуковий склад, але спільне значення і спільну функцію; різні за звуковим складом і походженням, але тотожні або дуже близькі значенням, роллю, яку виконують.

Синон. суфікси ім-квів: *-ик, -ник, -чик/-щик/, -тель, -ець, -ильник, -анець, -лець, -ар, -ок, -ач, -ч, -тай, -ист /-іст/* та ін.

Синон.преф.: *несиметричний - асиметричний, помити - вимити, зорати - виорати, занести - віднести.*

Синон.флексії: *однієї - одної, шести - шістьом, десяти - десятьох, кіньми - конями; на мосту - на мості, братові - брату.....*

АНТОНІМІЧНІ - м., між якими існують антонімічні відношення / виражають протилежне значення/: 1) іменникові суф. *рученька - ручище, вітерець- вітрюган;* 2) префікси дієслова *ви - в /виходити -.....; роз - з /розійтися - зійтися/; по - роз /полюбити - розлюбити/.*

СУМЩЕННЯ МОРФЕМ - злиття, взаємопроникнення звукових полів сусідніх морфем: *Рига - ризький; , чех -....., козак -..... !!! Г,Ж,З; К,Ч,Ц; Х,Ш,С + -ський, -ство ---- суфікси похідних слів починаються з останнього у кожному з трьох рядів приголосних: Париж-паризький, Кавказ....., ткач - ....., товариш - ....., Одеса - ....., Прага -....., Лейпциг ....., козак - козацтво.*

!!! Виняток: *казахський, герцогство, цюрихський, меккський* та деякі інші.
Накладання м. має місце: 1)на межі/морфемний шов/ твірної основи і суф. - *Смоленськ - смоленський, 2)на стику основи та інтерфікса - Динамо - динамівський - динамовець; НАТО - натівський - натовець; 3) на стику 2-х основ морфологія - морфо - фонологія 4)у словах, утворених від основ на голосний таксист - таксі + ист - таксист*

ДЗ:1) назвіть можливі аломорфи морфем **РОБ-, ВЕД-, ПРАВ-, МОГ.**

2)Згрупуйте слова за схожістю морфем та доведіть, що вони омонімічні: сербка, жабка, кольчуга, рибник, обробка, півник, довідник, лавка, відмінник, нулівка, заочник, сусідка, лісник, українка, рибка, книжка.

ЛІТ-РА: Лобода-Скуратіський, УМвТ, таблиці.35-36, с. 42-43;
Налына Мугонова. Praktický kurz ukrajinštiny, Díl I, с. 389.